

ČASLAV OCIC, Institut ekonomskih nauka, Beograd

EKONOMSKA NAUKA NA NOVIM OSNOVAMA

Ekonomska nauka je danas suočena sa mnogim pitanjima na koja nije u stanju da pruži (zadovoljavajuće) odgovore. Ovu situaciju u kojoj se trenutno nalazi ekonomska nauka prof. Černe, da bi izbegao reč »kriza«, opisuje slikovitim eufemizmom »raskršće«¹. Da bi ekonomska nauka bila u stanju da napusti to »raskršće« izborom »pravog« puta, nameće se nužnost njene rekonstrukcije, odnosno »naučne revolucije« u smislu u kome ovaj izraz upotrebljava T. Kun².

Unutar ekonomske nauke tridesetih godina ovog veka odigrala se jedna takva revolucija — kejnzijska, iako postoje mišljenja da je »revolucija«, možda, prejaka reč da bi se mogla primeniti na ono što se zove kejnzijski uticaj na ekonomiju i politiku Zapada.

U posleratnom periodu došlo je do promena u ekonomskoj nauci koje neki ekonomisti smatraju mnogo značajnijim i dubljim od onih koje je uneo Kejnz. Te promene sastoje se u sve većoj formulizaciji ekonomske teorije i metodâ pomoću matematike. Zbog toga se ta revolucija može nazvati formalističkom revolucijom. Racionalističko-istorijska orijentacija u ekonomskoj nauci Zapada ustupila je u potpunosti mesto formalističkoj: klasični argument je zamenjen matematičkim dokazom. U osnovi, čitava transformacija ekonomike bila je pre metodološka nego suštinska. Šumpeterove reči, napisane pre dvadesetak godina, i danas zvuče aktuelno: »Jedna stvar, koja bi se mogla sa sigurnošću tvrditi... jeste da je teorija 1945. superiornija od teorije 1900, ukoliko se tiče tehnike. Istovremeno, mora se istaći da su suštinski nove ideje gotovo potpuno odsutne«.

¹ France Černe, *Ekonomija na raskršću*, Savetovanje o ulozi ekonomske nauke i ekonomista u samoupravnom društvu, Sarajevo, 17. IV 1975. (mimeo).

² Tomas Kun, *Struktura naučnih revolucija*, „Nolit“, Beograd, 1974.

Ako postoji znatna suštinska razlika između »stare« i »nove« neoklasične ekonomike, onda se ona sastoji u sve jačem normativnom akcentovanju ove druge, što se može pripisati promenama u okruženju u kome »nova« ekonomika funkcioniše, tj. jačanju uloge države, velikih korporacija i sindikata u savremenim kapitalističkim društvima.

Uvođenje matematike u neoklasičnu, marginalističku ekonomiku u posleratnom periodu dalo je mnogo značajnih rezultata: pre svega, ekonomska nauka je postala preciznija, egzaktnija, a time se povećala i njena aplikativna, pre svega, prediktivna sposobnost. Taj proces je istovremeno rezultirao u golemoj, dotad neviđenoj proliferaciji studija o mnogim detaljima iz inače bogatog mozaika ekonomske problematike. No istorija tog perioda, po priznanju neoklasičara, istovremeno je i istorija slabosti, tj. neuspeha u bavljenju mnogim značajnim problemima. Među takve »skandale«, kako ih K. Arrow³ naziva, spadaju: 1) neuspeh u davanju bilo kakve vrste integracije mikro i makroekonomike; 2) neuspeh u pružanju zadovoljavajuće analize imperfektne konkurencije unutar okvira opšte ravnoteže; 3) ogroman uticaj informacija, znanja i razumevanja na ekonomske procese, u suštini je, ignorisan. Toj listi se može dodati odsustvo bilo kakvog suštinskog progressa, od ranih pedesetih godina, u razvoju zadovoljavajućih tehnika za tretiranje problema eksternih efekata; dalje, nedovoljna se pažnja posvećuje interakciji ekonomskih varijabli i neekonomskih faktora; o raspodeli dohotka i moći u društvu moderna neoklasična teorija ne govori onako kako bi trebalo; plašeci se da ne prekrši pozitivističku normu koja nalaže izbegavanje vrednosnih iskaza. Pozitivistička metodologija je, inače, duboko ukorenjena u savremenoj neoklasičnoj ekonomici; ona čini glavni faktor posleratne formalističke revolucije. Privrženost osnovnim principima liberalne filozofije drugo je značajno obeležje moderne neoklasične ekonomike. Njena marginalistička orijentacija usko je skopčana sa jednim njenim drugim bitnim svojstvom: sa njenom povezanošću sa očuvanjem osnovnih struktura društva. Neoklasična ekonomika sa svojom, već pomenutom, u novije vreme veoma naglašenom normativnom komponentom prvenstveno se brine da pomogne u procesu upravljanja i prilagodavanja društva u čijim okvirima deluje. Takva ekonomika smatra izučavanje bilo čega što liči na dramatične, revolucionarne promene tog društva, doslovno nenaučnim.

Upravo takve promene zauzimaju jedno od centralnih mesta u marksističkoj političkoj ekonomiji. Marksistička politička ekonomija, zasnovana u delima klasika na kritici klasične političke ekonomije i vladajućeg kapitalističkog sistema, razvijala se dalje u radovima ekonomista marksista (kao što su: Lenjin, Kaucki, R. Luksemburg, Hilferding, Grosman itd.), koji, u stvari, glavnu pažnju posvećuju

³ Kenneth Arrow, „Samuelson Collected“, *Journal of Political Economy*, 75, 1967.

kritici imperijalizma i monopolističkog kapitalizma, sve do pojave socijalizma u praksi. Pobjedom socijalističke revolucije, u Sovjetskom Savezu, grupa ekonomista, suočena sa uzbuđljivim poslom izgradnje novog, socijalističkog društva, sa entuzijazmom se prihvatila rešavanja problema funkcionisanja privrede tog mladog društva i dala značajan stvaralački doprinos razvoju marksističke ekonomske misli. Mnoge od vodećih ideja formalističke revolucije bile su tih dvadesetih godina od sovjetskih ekonomista jasno izrečene ili nagoveštene. Moderna teorija rasta, input-output analiza, problem kratkoročnog upravljanja privredom, problem ravnoteže između industrije i poljoprivrede u toku razvojnog procesa i, uopšte, mnogi drugi problemi planiranja i razvoja bili su u to vreme manje ili više eksplicitno razmatrani. Matematika je bila dosta primenjivano sredstvo analize, a brzo se razvija i statistička analiza.

Taj razvoj, međutim, nije dugo trajao. On je naglo i nasilno suspendovan 1931. godine. Time su onemogućeni i oni naučni rezultati i onaj razvoj u okviru marksističke ekonomske nauke koji su se mogli očekivati. Stagnacija marksističke ekonomske misli potrajala je prilično dugo, da bi sredinom šezdesetih godina — kako na Istoku, tako i na Zapadu — došlo do njenog oživljavanja. Na Zapadu porast interesovanja za marksističku političku ekonomiju izazvan je njenom sposobnošću da se uspešnije nego neoklasična ekonomika bavi socijalnim problemima. Osim toga, ne manji značaj za određene krugove ekonomista ima i njena antiinstitucionalistička, revolucionarno-etička komponenta.

Međutim, u jednom pogledu marksistička politička ekonomija još ispoljava znatne slabosti. Njoj nedostaje kvantitativna empirijsko-statistička osnova koja polazi od socijalističke (a i savremene kapitalističke) prakse. Ta osnova marksističkoj političkoj ekonomiji nije potrebna samo zbog verifikacije njene teorije, već, u prvom redu, zbog rešavanja privrednih problema koje nameće dugoročni razvoj socijalizma i tekuća socijalistička praksa.

Veoma uprošćeno, moglo bi se reći da neoklasična ekonomika počinje da liči na džak pun raznih razvijenih analitičkih tehnika iz kojih ne stoji neka relevantna sintetska teorija, dok marksistička politička ekonomija predstavlja upravo jednu takvu relevantnu opštu, ali tehnikama siromašnu teoriju.

Samo od sebe se nameće pitanje mogućnosti integracije neoklasične ekonomike i marksističke političke ekonomije. Retka su pesimistička mišljenja poput Vordovog koji polazi od Kunove definicije naučne revolucije kao promene pogleda na svet. Prema Vordu, i neoklasična ekonomika i politička ekonomija duboko su se ukorenile u dva posve oprečna pogleda na svet — prva u liberalnu filozofiju, a druga u marksizam — tako da međusobno stoje u nepomirljivoj suprotnosti, te je i njihova integracija neostvarljiva.

Drugačije mišljenje zastupa Oskar Lange. On je još 1935. godine u *Review of Economic Studies* pisao da »dostignuća marksističke i građanske ekonomske teorije pripadaju očigled-

no različitim područjima«, te se na taj način dopunjuju. Interesantno zvuči jedna druga teorija komplementarnosti. Ona podseća na izreku jednog nemačkog istoričara filozofije o komplementarnosti dveju etika — Kantove rigorističke i Milove utilitarističke; on je, naime, rekao da je Milova etika za svaki dan, a Kantova samo za praznik. Analogno tome može se čuti da je marksistička politička ekonomija ekonomska teorija revolucije, a neoklasična ekonomika ekonomska teorija koja važi u miru, posle revolucije. Naime, marksistička politička ekonomija objašnjava kako propada kapitalizam i nastaje socijalizam (i kao takav služi kao revolucionarno sredstvo u rukama radničke klase), dok neoklasična ekonomika doprinosi rešavanju izvesnih fundamentalnih problema privredne situacije sa kojima se jedna socijalistička privreda suočava.

Nastankom tzv. opšte teorije sistema, kao »opšteg metoda analize upotrebljivog u svim naukama«, očekivalo se da će mnoge slabosti i jednostranosti tradicionalne ekonomike i marksističke političke ekonomije biti prevladane. Teorija sistema kao sintetska misaona konstrukcija nastoji svojom interdisciplinarnošću da različita, donedavno strogo odvojena naučna područja, približi jedna drugima.

Pomenuti prilaz proširio se i na Zapadu i na Istoku, nalazeći svoju filozofsku racionalizaciju. Na Zapadu se smatra da je ovaj pristup učvrstio neke od osnovnih postavki pozitivističke filozofije nauke, posebno shvatanje o jedinstvenom naučnom metodu (koji postoji i pored raznolikosti predmeta naučnog istraživanja), kao i teoriju objašnjenja supsumpcijom. Smatra se da se ovim prilazom takođe potvrđuje pozitivističko gledište, po kojem egzaktne prirodne nauke, posebno matematika i fizika, određuju metodološki ideal ili standard kojim se, zatim, meri stepen razvitka i savršenosti svih drugih nauka, uključujući i humanističke discipline⁴.

S druge strane, na Istoku (posebno u Istočnoj Nemačkoj) insistira se da je pomenuti metod, pa i nauka koja ga koristi — k i b e r n e t i k a — u svojoj suštini materijalistički i dijalektički. On je istorijsko i logičko nastavljanje i razvijanje najbitnijih elemenata Marksovog metoda, a očituje se u konkretizaciji mnogih kategorija materijalističke dijalektike, pre svega, kategorije uzajamnog dejstva i negacije. Tako, konkretizaciju tih kategorija predstavlja »povratna sprega« — jedan od ključnih principa teorije sistema i kibernetike. Viner, otac kibernetike, ocenio je povratnu spregu kao elementaran i ujedno univerzalan princip. On ne deluje samo u biološkim i tehničkim sistemima, gde je prvobitno ustanovljen i izučavan (u pionirskom, a sada već klasičnom radu Vinera, Bigelova i Rozenbluta *Behavior, Purpose and Technology*, objavljenom 1943) nego i u društvenim, a time i ekonomskim sistemima. Drugim rečima, u svim sistemima čije ponašanje karakteriše određena u s-

⁴ Videti G. H. Wright, *Objašnjenje i razumevanje*, gl. I, „Nolit“, Beograd, 1975.

merenost ka cilju. U stvari, pomoću principa povratne sprege treba i da se objasni taj teleološki fenomen. Viner je pokazao da se sva finalistička objašnjenja (tj. pokušaj da se neke činjenice u prirodi i društvu objasne pomoću poslednjih — finalnih — obično natprirodnih svrha), pošto se valjano pročiste od ostataka »animlizma« ili »vitalizma«, mogu pretvoriti u uzročna objašnjenja. Ta ideja je zaista u skladu i sa osnovnim načelima pozitivizma, ali i u duhu dijalektičkog materijalizma, koji takođe insistira na kauzalitetu, tj. na dvočlanoj asimetričnoj relaciji između uzroka i posledica. »Kauzalistički« prikaz svrhovitosti prema ideji trojice autora sastojao bi se u sledećem: sistem u okviru kojega uzročni činilac (npr., grejač) proizvodi neku posledicu (povišenje temperature u sobi) može se povezati s drugim sistemom, tako da »neispunjenje« posledice prvog sistema (pad temperature ispod određene tačke) proizvodi »ispravku« u radu uzročnog činioca (pojačanje zagrevanja). Tada činilac-posledica drugog sistema daje dejstvovanju činioca-uzroka prvog sistema izgled teleologije. Ipak, oba ova sistema deluju u skladu sa zakonima uzročnosti. Autori navedenog članka postavili su tezu prema kojoj se svrhovitost uopšte može objasniti pomoću nekoga takvog spleta uzročnih sistema. Ovakav sistem s povezanim mehanizmom povratne spege naziva se homeostatički ili samopodešavajući. Eksperimentalno je potvrđeno da su takvi mehanizmi svojstveni biološkim i tehničkim sistemima. A da li su oni svojstveni i društvenim, odnosno ekonomskim sistemima, kao što pretenduje kibernetika?

Da bi se dobio što potpuniji odgovor na ovo pitanje, korisno je, kao što čini finski epistemolog fon Rajt⁵, delokrug koji se teleologiji tradicionalno priznaje podeliti na dve oblasti. Jedna je od njih oblast pojmova funkcije, svrhe, ispunjenja i »organske celine« (tj. »sistema«). Druga je oblast pojmova stremljenja i intencionalnosti. Pojmovi funkcije i svrhe imaju istaknuto mesto u prirodnim, a pojam intencionalnosti u društvenim naukama. Ponašanje živog organizma ili mašine koje je od strane Viner objašnjeno kauzalizovano teleološki (ili »kvaziteleološki«), može se, prema fon Rajtu, takođe nazvati svrhovitim. Ono je svrhovito u smislu u kome je ovo ponašanje potrebno za vršenje funkcija karakterističnih za neke sisteme. Ponašanje i drugi procesi koji su svrhoviti moraju se razlikovati od ponašanja koje je svrsishodno u smislu intencionalnog stremljenja ka nekim ciljevima u oblasti pojedinačnog i kolektivnog ljudskog delovanja. Zbog toga u društvenim, a posebno ekonomskim sistemima, u funkcionisanju povratne sprege dolazi do vremenskog zadocnjenja, što može imati znatan uticaj na celokupno ponašanje sistema u pravcu neodređenosti. Uopšte, ponašanje takvog sistema je stohastičko. Sve to, pored niza drugih svojstava ekonomskog sistema (brojnost elemenata i složenost veza između tih elemenata) izaziva ogromne teškoće

⁵ G. H. von Wright, *Objašnjenje i razumevanje*, „Nolit“, Beograd, 1975.

da se on matematički opiše. No, ipak, iako sa manje uspeha i više teškoća nego kad je reč o biologiji i tehnici, moguće je i u ekonomici uvesti formalni, apstraktni sistem sa svrsishodnom delatnošću. Međutim, teškoće koje se pri tome javljaju ukazuju na suštinsku razliku između prirodnih i društvenih pojava, i istovremeno su opomene i pozitivističkom metodološkom monizmu i grubo, scijentistički shvaćenom dijalektičkom materijalizmu.

Za razliku od biotehnike, u ekonomiji nije zasad, a verovatno neće nikad — izuzev u nekakvom halskijevskom svetu — ni biti moguće uvesti realni, na kibernetički način shvaćen, sistem. Otuda briljantan uspeh koji je postigla biotehnička kibernetika i relativno ograničen («pedagoški») značaj kibernetičkih ideja i opšte teorije sistema u ekonomiji. Tako se težnja kibernetike da kao ekonomska kibernetika postane i društvena nauka, i to specifična društvena nauka koja tretira probleme društva, odnosno privrede na egzaktan način, tj. metodom prirodnih nauka, ostvarila samo delimično⁶.

Konstatacija da je ekonomska kibernetika u odnosu na biološku i tehničku postigla relativno skromne rezultate, ne znači i negiranje doprinosa kibernetičkog načina mišljenja i opšte teorije sistema ekonomskoj nauci. Pomalo entuzijastički isforsiran, brak između kibernetike i ekonomike doveo je ne samo do obogaćivanja i preciziranja ekonomske terminologije već do dva, sa aspekta integracije ekonomske nauke, posebno značajna rezultata:

(1) Uključivanje informacije (kao robe) u neoklasičnu ekonomsku teoriju, suštinski posmatrano, nije moguće bez narušavanja nekih osnovnih pretpostavki na kojima počiva ovaj misaoni sistem. Ekonomska kibernetika to čini na konsistentan način, pružajući tako jednu relevantnu ekonomsku teoriju informacija i procesa vezanih za informacije kao što su odlučivanje, upravljanje i organizacija.

(2) U tradicionalnoj ekonomskoj nauci mikro i makroekonomika su dve odvojene teorije — propozicije jedne ne mogu se izvesti iz propozicija druge. Kibernetika se u ekonomiji može primeniti na različitim nivoima, tako da, u principu, ona ukida jaz između mikro i makroekonomike.

Pomenutim, a i mnogim drugim idejama, kibernetika i opšta teorija sistema kao njezina metodologija, a istovremeno i moguća metodologija ekonomske nauke, značajno su doprinele integraciji ekonomske nauke na novim osnovama.

Ne znači, naravno, da je time obezbeđen celovit, integralan pristup ekonomskim pojavama i procesima. Mnogi aspekti ekonom-

⁶ Kuriozitetu radi, čisto terminološki, kibernetika je i startovala kao društvena nauka. Naime, u delima starih pisaca, posebno u Platonovim dijalozima, spominje se kibernetika kao nauka o administrativnom upravljanju provincijama. Godine 1840, razvrstavajući nauke, Ampère se setio kibernetike i, prema njenom smislu koji je imala u staroj Grčkoj, uveo je u spisak društvenih nauka.

skog fenomena ostali su neobuhvaćeni. Na nekima od njih posebno insistira jedan pokret koji u poslednje vreme u zapadnoj Evropi i SAD okuplja izvestan broj prvenstveno mladih ljudi. To je pokret tzv. nove levice. Jedna od najupadljivijih crta nove levice uopšte, a njene političke ekonomije posebno, jeste intelektualna i politička heterogenost. Radikalna politička ekonomija predstavlja kritiku ekonomske teorije kako se ona danas obično predaje na većini univerziteta Zapada, kao i kritiku savremenog kapitalističkog društva. No ona istovremeno oštricu svoje kritike usmerava i prema ekonomskoj teoriji i praksi socijalističkih zemalja (sa izuzetkom Kine), tretirajući ih kao revizionističke. U osnovi, pisci nove levice zanemaruju »akademske« ekonomistima da izučavaju »pogrešne« probleme. Švedski ekonomist A. Lindbek u svojoj knjizi o političkoj ekonomiji nove levice njihove je zamerke svrstao u nekoliko grupa. Oni, prema Lindbeku, tvrde da tradicionalna ekonomika:

1. Zanemaruje probleme raspodele dohotka, bogatstva i ekonomske moći u društvu.

2. Stavljajući naglasak na alokaciju resursa na osnovu datih preferencija, a ne upuštajući se u istraživanje o formiranju preferencija. Takvo istraživanje otkrilo bi da su potrošači »manipulisani«, a preferencije »lažne«.

3. Ne obraća dovoljno pažnje problemima kvaliteta života, u poređenju sa pažnjom koja se posvećuje kvantitetu i kompoziciji proizvodnje robe i usluga.

4. Opsednuta je marginalnim promenama unutar datog ekonomskog sistema, a ne kvalitativnim promenama u samom sistemu.

5. Ignoriše probleme interakcije ekonomskih i političkih faktora.

U kritici postojećeg ekonomskog poretka dolaze do izražaja sledeće osnovne karakteristične crte političke ekonomije nove levice:

1. Snažno suprotstavljanje tržištu. Tržište se optužuje kao primitivno, neefikasno, haotično, antidruštveno, nefer i, u osnovi, nemoralno. Nevolja je, međutim, u tome što se većina pisaca nove levice isto tako snažno suprotstavlja i planu ili različitim kombinacijama ova dva metoda alokacije resursa. Na taj način, radikalni politekonomisti izbegavaju realne probleme ekonomskog sistema.

2. Preferiranje decentralizacije na dugi rok.

3. Egalitarni pristup raspodeli i društvu uopšte.

4. Negativni stav prema materijalnim stimulansima i stavljanje akcenta na moralne podsticaje, i, na duži rok, na stvaranje »novog

čoveka«. Tako nova levica nije baš sklona da prihvati diferenciranja ličnih dohoda kao podsticaj za efikasnost, obrazovanje i obučavanje ili kao metod alokacije radne snage na različite poslove.

5. Kritika konkurencije između preduzeća i među pojedincima. U osnovi, argument protiv konkurencije je etičke prirode: konkurencija se smatra manje moralnom nego kooperacija. Nasuprot konkurenciji, novolevičari ocrtavaju alternativnu, u suštini utopijsku viziju društva, u kojoj ljudska bića u saradnji i harmoniji rešavaju zajedničke probleme, oslobođeni stresova koje rada »animalna trka« svojtvena konkurentskom društvu.

6. Postojeća zapadna kapitalistička društva (naročito SAD) preterano su razvijena, nivo potrošnje prosečnog građanina već je previsok. U stvari, ideja »preterane potrošnje« ima dve različite verzije. Prema prvoj, dodatna privatna potrošnja, sa stanovišta društva kao celine, jeste bez korisnosti ili je, čak, izvor štetnosti. Tvrdi se, dakle, da je marginalna korisnost potrošnje, u stvari, jednaka nuli ili, čak, negativna. Prema drugoj verziji, lična potrošnja sama po sebi nije previsoka, ali je visoka u odnosu na opštu potrošnju i kvalitet ljudske sredine, tj. pretpostavlja se da je marginalna korisnost lične potrošnje ravna nuli — ona je samo manja od marginalne korisnosti društvene potrošnje, a takođe je manja i od uživanja u (»kvalitetnoj«) ljudskoj sredini.

Kao što se može videti, koherentnost nije baš vrлина koja krasi političku ekonomiju nove levice. Pored inkonsistentnosti, veoma je naglašena tendencija ka simplifikaciji problema, kao i odsustvo rasprave o metodima rešavanja glavnih problema koji inače zabrinjavaju ekonomiste. Od kakvog su, onda, uopšte interesa ideje nove levice? Njen značaj leži u tome što ona mnoge ekonomiste, prvenstveno one neoklasične orijentacije, podstiče na razmišljanje o nekim veoma značajnim pitanjima, pre svega, o pitanju tzv. vrednosne neutralnosti ekonomske nauke. Drugim rečima, neoklasična ekonomika, kao pozitivna nauka, izučava ono što se dogodilo i što se može dogoditi, a ne što treba da se dogodi. Vrednosni iskazi ne spadaju u ekonomsku nauku, jedino što nju interesuje, to su činjenički iskazi. Trostruka separacija činjenica, vrednosti i teorije u neoklasičnoj ekonomici brižljivo je čuvana. Bavljenje teorije isključivo faktima i nastojanje da se ostvari potpuna korespondencija između teorije i činjenica daje neoklasičnoj ekonomici empiristički karakter. S druge strane, davanje primata vrednosnom kriterijumu u odnosu na teoriju i činjenice obeležje je kritičkog karaktera radikalne političke ekonomije. Integralna ekonomska nauka treba da prevlada jednostranosti i jednog i drugog pristupa. U njoj treba da se ostvari potpuna korespondencija između teorije, činjenica i vrednosti. Dakle.

integralna ekonomska nauka jeste »idealna« ekonomska nauka. Naznačenom idealu treba stalno težiti iako je on praktično nedostižan, i to zbog prirode predmeta koji ekonomska nauka izučava.

ČASLAV OČIĆ, Institute of Economic Sciences, Belgrade

ECONOMICS ON A NEW GROUNDWORK

Summary

Economics encounters to-day many questions which it cannot answer in a satisfactory way. In order to avoid the word „crisis“, Prof. Černe describes the present situation in economics by means of the vivid word „crossroads.“ In order to abandon this „crossroads“ by choosing „the right“ way, economics must be reconstructed, it must go through „a scientific revolution“ in the sense in which this term is employed by Th. Kuhn.

It was the Keynesian revolution which took place in economics during the thirties, even though there are opinions that the word „revolution“ is perhaps too strong to be applied to what is called the Keynesian influence upon economics and policy in the West.

Changes occurred in economics in the post-war period which are considered to be more important by a great deal than those entered into economics by Keynes. These changes become manifest in the greater formalization of the economic theory and method by means of mathematics. This is why this revolution can be called formalist revolution. The rational and historic orientation in the economics of the West gave altogether way to the formalist orientation: the classical argument has been replaced by the mathematical one. The whole transformation of economics was methodological rather than essential. Schumpeter's words, written twenty years ago, have fresh currency also to-day: We are safe to assert that the theory of 1945 is superior to that of 1900 as far as techniques are concerned. It must be emphasized at the same time that essentially new ideas are missing.

Changes like these are in the focus of the Marxian political economy. The Marxian political economy, based on the works of the classical writers and their critique of the ruling capitalist system, developed further in the writings of Marxian economists (Lenin, Kautsky, R. Luxemburg, Hilferding, Grossmann etc.), who were concerned most of all with the critique of imperialism and the monopolist capitalism up to the emergence of socialism in everyday life. The victory of the socialist revolution in the Soviet Union induced a group of economists to make researches into the functioning of the economy of this young society. They made a significant contribution to

the development of the Marxian economic thought. Many of the guiding principles of the formalist revolution were indicated by Soviet economists during the twenties. The modern theory of growth, the input-output analysis, the short-term management of the economy, the equilibrium between industry and agriculture during the development process and many other problems of planning and development used to be considered at this time more or less explicitly. Mathematics was much applied as means of analysis and soon there developed also the statistical analysis.

However, this development did not last long. It was interrupted suddenly in 1931. In this way the results of research and the development of the Marxian economics which could be expected were thwarted. The stagnation of the Marxian economic thought lasted rather long. It revived in the mid-sixties both in the East and in the West. The growing interest in the Marxian political economy in the West was due to its ability to solve social problems more successfully than the neo-classical economy. In addition, its anti-institutionalist, revolutionary and ethic components are equally important to some groups of economists.

However, the Marxian political economy still reveals considerable shortcomings in one aspect. It lacks the quantitative empirical and statistical groundwork, which starts from the socialist (and also from the capitalist) everyday life. The Marxian political economy needs this groundwork not only in order to verify its theory, but, first of all, in order to solve economic problems which develop with the long-term development of socialism and the current socialist practice.

We might say in a simplified way that the neo-classical economy looks more and more like a bag full of various elaborate analytical techniques behind which there is to be found no relevant theory, while the Marxian political economy represents such a relevant general theory, which is, however, poor in techniques.

The author holds the opinion that coherence is not the virtue of the political economy of the new left wing. In addition to inconsistency the tendency to simplify problems is much pronounced as well as the disregard for methods for the solution of problems about which economics worry. Why are the ideas of the new left wing important then? Their importance lies in the fact that they make many economics, particularly those with a neo-classical orientation, think about some very important questions, particularly about the so-called value-neutrality of economics. In other words, the neo-classical economics as positive science investigates what has happened and what might happen and not what should happen. Value indicators do not belong to economics. It is interested only in facts. The threefold separation of facts, value and theory has been preserved in the neo-classical economics. The concern of theory with facts only and the attempt to bring the theory into harmony with facts give the neo-classical economy an empirical character. On the other hand, the critical character of the radical political economy becomes manifest in the fact that it gives the priority to the value criterion. The integral economics must overcome the onesided character of both approaches. It must bring into harmony theory, facts and value. The

integral economics is hence „the ideal“ economics. Even though the ideal set is inaccessible, attempts should be made to reach it because of the subject-matter of economics.

ЧАСЛАВ ОЦИЧ, Институт экономических наук, Белград

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ НАУКА НА НОВЫХ ОСНОВАХ

Резюме

Экономическая наука в настоящее время сталкивается с многими проблемами, которые она не в состоянии решить удовлетворительным образом. Такое положение вещей в сфере экономической науки, профессор Черне, чтобы избежать слово „кризис“ определяет красочным эуфимизмом „перекресток“. Для того, чтобы экономическая наука была в состоянии отойти от „перекрестка“ и выбрать при этом „правильный путь, навязывается необходимость ее реконструкции, т. е. „научной революции“ в том смысле этого понятия в каком его употребляет Т. Кун.

В экономической науке тридцатых годов нашего столетия произошла кейнсианская, — революция хотя существуют мнения, что которое „революция“ может быть в данном случае слишком сильное выражение которое можно было бы применить к тому что мы называем кейнсианским влиянием на экономию и политику Запада.

В ходе послевоенного периода произошли перемены в самой экономической науке, которые некоторые экономисты считают более глубокими и важными, чем те которые внес Кейнс; эти перемены заключаются в возрастающей формализации экономической теории и методов при помощи математики. Поэтому эта революция может быть названа формалистической революцией. Рационалистская — историческая ориентация в экономической науке Запада полностью уступила место формалистской: классический аргумент заменился математическим доказательством. В основе совокупная трансформация экономики была скорее методологической, чем существенной. Лет двадцать назад Шумпетер написал: „единственно что с уверенностью можно утверждать, это то, что теория 1945 года превосходит теорию 1900 года, когда дело касается техники“ ее и сейчас это имеет свою актуальность. Он также говорит, что: Одновременно надо подчеркнуть почти полное отсутствие существенных идей.“

Именно такие перемены занимают одно из центральных мест в марксистской политической экономии. Марксистская политическая экономия, получившая свое основание в трудах классиков на базе критики классической политической экономии и господствующего капиталистического устройства, развивалась дальше в трудах марксистов-экономистов (Ле-

нин, Каутский, Р. Люксембург, Гильфердинг, Гроссман и др.), которые в основном главное внимание уделяли критике империализма и монополистического капитализма, вплоть до появления социализма на практике. После победы Социалистической революции в Советском Союзе, группа экономистов столкнулась с волнующей и интересной работой строительства нового, социалистического общества, и с энтузиазмом принялась решать проблемы функционирования хозяйства молодого общества, дав при этом важный творческий вклад в развитие марксистской экономической мысли. Многие важнейшие идеи формалистской революции были ясно даны в то время советскими экономистами или же лишь затронуты. Модерная теория роста, инпут-аутпут анализа, проблемы краткосрочного управления хозяйством, проблемы равновесия между промышленностью и сельским хозяйством в ходе процесса развития и т. п. и вообще многие другие проблемы планирования и развития рассматривались в то время более или менее открыто. Математика применялась в большой мере в ходе анализа, при чем ускоренно развивается и статистический анализ.

Однако этот период развития был весьма краток. В 1931 году этот процесс был резко прерван, что разумеется препятствовало получению тех научных результатов и того развития, которые ожидались и могли быть даны в рамках марксистской экономической науки. Стагнация марксистской научной мысли продолжалась довольно продолжительный период и лишь в середине шестидесятых годов как на Востоке, так и на Западе ощутилось оживление науки. На Западе возрос интерес к марксистской политической экономии, вызванный способностью последней с большим успехом, чем неоклассическая экономия заниматься социальными проблемами. Кроме того не меньшее значение для некоторых экономических кругов имел и ее антиинституционалистический, революционно-этический компонент.

Однако из одного аспекта марксистская политическая экономия все еще проявляет значительные недостатки. Ей не хватает количественно-эмпирическо-статистического основания, исходящего из социалистической (и современной капиталистической) практики. Эта основа необходима для марксистской политической экономии не только для подтверждения ее теории, но в первую очередь и для решения хозяйственных проблем, которые появляются в ходе долгосрочного развития социализма и текущей социалистической практики.

Упрощено сказано неоклассическая экономия начинает походить на мешок, наполненный различной развитой аналитической техникой, которая вообще не основывается на соответствующей теории, в то время когда марксистская политическая экономия является именно одной из таких относительно общих, но бедной техникой теорией.

По мнению автора конкретность не является достоинством, украшающим политическую экономии новых левых. Наряду с *консистентностью* весьма подчеркнута тенденция к *упрощению* проблемы, а также и недостаток (отсутствие) толкования о *методах* решения основных проблем, которые иначе беспокоят экономистов. В чем же в таком случае заклю-

чается интерес идей новых левых? Значение их заключается в том, что они многих экономистов побуждают на размышление о весьма важных вопросах, в первую очередь, о вопросах т.н. значения нейтралитета экономической науки. Иначе сказано, неоклассическая экономия, будучи положительной наукой, изучает то, что произошло и что *может произойти*, а не то, что *должно произойти*. Выражения значения не относятся к экономической науке, ее интересует лишь выражения фактов. Тройное выделение фактов, значения и теории одинаком хранятся: в неоклассической экономии. Теория занимающаяся исключительно фактами и попытка осуществить полное согласование между теорией и фактами дает неоклассической экономии эмпиристический характер. С другой стороны, предпочтение критериев значения по отношению к теории и фактам дает неоклассической экономии признаки *критического* характера радикальной политической экономии. *Интегральная экономическая наука* должна преодолеть односторонность и одного и другого подхода. В науке должно осуществиться полное согласование между теорией, фактами и значениями. Таким образом, *интегральная экономическая наука* является „идеальной“ экономической наукой. К этому необходимо постоянно стремиться, хотя такой идеал практически почти не достигаем вследствие характера предмета изучаемого экономической наукой.

Особую группу представляют собой проблемы, касающиеся условий, факторов и источников экономического роста. В отличие от количественных факторов, которые при экстензивной индустриализации играли главную роль, сейчас источники роста находятся в других областях, как например в науке, технике и научной организации производства и, таким образом, главную роль играют факторы развития творческих способностей человека. Теория хозяйственного развития благодаря этому приобретает более глубокий новый смысл, радикально изменяющий бывшие исходные позиции и предпосылки а также и традиционный выбор приоритета, что соответствующим образом ведет и коренным переменам моделей экономического развития. Эти перемены кажутся неизбежными при таком стечении обстоятельств, когда элементы науки и высшие формы организации экономической жизни становятся важнейшими источниками роста общественного богатства.

Более сложные и иные направления развития производственных сил требуют особо важных новшеств в области управления хозяйством, в механизмах и в методах его функционирования. Механизмы управления и импульсы развития из переходного периода не должны и не могут быть подходящими рамками в принципиально измененных условиях. Вследствие этого необходима более комплексная разработка новых экономических рычагов и поощрений, создание таких новых возвратных связей, которые будут изменять и приспосабливать систему к постоянным структурным переменам. Развитие идущее навстречу новой научно-технической революции нельзя осуществлять технократическим способом или упрочением старых административных видов управления. Экономические критерии, как и совокупный экономический механизм, кроме всего прочего, должны были бы более точно основываться и выводиться на осно-

вании социалистической системы стоимости, для того чтобы их действие вело прямо к реализации тех важных целей, которые являются подлинной сущностью социализма.

Однако новый этап развития сдает свой самый тяжелый и трудный экзамен в области общественных перемен. Он несет с собой коренной переворот в положении человека, т. е. основной целью существования системы делает всестороннее развитие человека — важнейшую двигательную силу.

Развитие свободного универсального человека является высшей степенью гуманного значения социализма. Представление нового социалистического общества, данного Марксом подразумевало ликвидацию всех видов отчуждения не только в экономической, но и во всех сферах жизни человека. На марксистском концепте человеческой личности базируются все достоинства и значение социализма и социалистическое хозяйство имеет все шансы полностью отмеживаться от старого общества и добиться полного превосходства над капиталистическим миром.